

NOTISER FRÅN MARKERNA

Isnäbbade änder i Arbogaån

Lars Löfgren

Vid långvarig vinterkyla fryser arbogatraktens vattendrag igen på de flesta håll. Mitt inne i stan håller sig dock ån länge öppen. Där ansamlas änder vid sträng kyla. Den gångna vintern var kall och medförde att ca 120 gräsänder och ett tiotal knipor fanns i ån under februari. Då sågs också en kanadagås där, såvitt jag vet den första riktiga vinteriakttagelsen av arten i trakten.

"Isnäbbad" gräsandhona i Arboga, februari 1982. Foto: Lars Löfgren

Under senare år har den fågelintresserade i Arboga kunnat studera ett egendomligt fenomen på gräsänderna i ån under stark vinterkyla. Fågeln har haft näbbarna besatta med en större eller mindre isklump, som uppenbarligen irriterat gräsanden mycket. Enligt Ulf Eriksson har såna här "isnåbbade" gräsänder uppträtt i ån sen 4 år tillbaka. Han tror sig också veta att änderna dock alltid kan äta och att alltså isklumpen sitter bara på övernåbben.

Vid en milvådersperiod kunde jag vid ett tillfälle iaktta hur en and inför mina forskande ögon plötsligt tappade en stor isbit från nåbben. Klumpen var lika stor som andens huvud! Uppenot 20-talet gräsänder av ca 120 har haft sina näbbar överfrusna samtidigt under februari 1982.

Orsaken till nedisningsfenomenet kan bara gissas. Någon ökad dödlighet i samband med nedisningen har inte konstaterats. Under den gångna vintern har en enda död gräsand setts ligga nere vid brandstationen på åisen samtidigt som en annan gräsand längre upp efter ån under ett par dagar sågs döende på isen. Den sträckte uppenbarligen på halsen och hasade sig ibland långa sträckor på isen innan den efter tre dagar sågs död med kalsande kråkor på. Dödsorsaken kan, enl. Roland Steav (muntl. 1982), ha varit någon hakmaskparasit.

Dessa två gräsänders död har alltså inte satts i samband med näbbfrysningssfenomenet. En förfrågan i lokalpressen gav inte besked om huruvida någon arbogabo har sett fenomenet tidigare årtionden, men en dam berättade att hon sett något liknande inne i Örebro för ca 40 år sen hos gräsänderna i Örebro parker.

Några välkända ornitologer i Syd- och Mellansverige har på förfrågan berättat (muntl. 1982) om sina iakttagelser av vinteränder. Ingen har något minne av ökad dödlighet i samband med nedisning av näbbarna. Att näbbarna fryser till isklumpar tycks vara mycket ovanligt enl. Roland Steav (Stockholms ström), Leif Nilsson (södra Sverige), Ragnar Nilsson (Örebro) och Sören Larsson (Västerås).

Eftersom gräsänderna får näbbarnas översida nedisad kan man våga en förmodan om att utandningsluften är en bov i dramet. Några studier av fåglarna i handen har dock inte gjorts och vi måste erkänna att vi hittills inte har några fakta i målet.

Teorier som framförts är förekomsten av industriföroreningar i ån, ärftliga orsaker hos gräsänderna eller beteenderubbningar. Uppströms Arboga finns bl.a. ytbehandlingsindustrier och pappersindustrier, som båda använder sig av fettlösningsmedel. Änderna kanske inte förmår producera tillräckligt mycket fett för sin kroppsisole-

ring eller har upphört att begegra nåbben som verktyg för insmörjning av kroppen?

Mot alla dessa teorier talar det faktum att några änder inte hittats ihjälfrusna eller fastfrusna i isen.

Det kanske är dags att studera fenomenet med "isnåbbade" gräsänder i Arboga lite närmare? Varför sker inte samma sak på andra håll i Mellansverige?

Korsning mellan ladusvala och hussvala ob-serverad

Tomas Carlsson

Under juli 1981 arbetade jag med takläggning på ett torp väster om Hällefors. Bland de ca 5 par ladusvalor som häckade vid torpet fanns hela tiden en avvikande svala.

Fågeln påminde mest om en ladusvala, men med kortare stjert. Det ena stjärtsprötet var ett par ca längre än det andra. Den hade ljus övergump men inte lika markerad som hos hussvala. Fågeln hade ladusvalans röda haklopp, men saknade det svarta halsbandet som avgränsar det röda mot bröstet. Av det forna halsbandet fanns bara en del av sidorna kvar.

Den avvikande svalan i Hällefors.
Teckning: Tomas Carlsson

Svalan uppträdde tillsammans med de ladusvalor som fanns vid huset och något avvikande låte kunde aldrig urskiljas. Den flög ofta tillsammans med ladusvalor in på ladans loge där flera par häckade. Tyvärr var det endast två bon som var möjliga att kontrollera regelbundet och jag såg aldrig svalan i något av dessa bon. Även två par hussvala besökte ibland torpet men dessa häckade aldrig.

Korsningar mellan ladu- och hussvala förekommer, men mycket sällsynt. Det kan dock vara på sin plats att varna för en viss förväxlingsrisk med rostgumpssvala.